

Atatürk Dönemi Dış Politikasında Barış İlkesinin Uygulanmasına Bir Örnek: İspanya İç Savaşı

An Example of the Implementation of the Principle of Peace in Turkish Foreign Policy During the Atatürk Period: The Case of the Spanish Civil War

Gültekin K. BİRLİK*

Öz

Avrupa'daki pek çok devlet İspanya iç savaşına taraf olmuşken, Türkiye iç savaşa "karışma-ma" politikasını benimsemiştir. Türkiye bu kapsamda, iç savaştaki taraflara silah satışı ve Türk vatandaşlarının iç savaşa katılmasını yasaklamıştır. Türkiye iç savaştan, iç ve dış politika alanlarında olumsuz şekilde etkilenmesine karşın, benimsemiş olduğu "Yurtta Barış, Dünyada Barış" prensibinin gereği olarak, iç savaşın "barış" yoluyla çözülmesi yönünde çaba göstermiştir. İç savaş Cumhuriyetçilerin aleyhine gelişmesine rağmen, Türkiye iç savaş boyunca resmi olarak, seçilmiş olan Cumhuriyetçi hükümeti tanımıştır. Türkiye ancak iç savaş sona erdikten ve dünya tarafından tanındıktan sonra, Milliyetçi hükümeti tanımış ve karşılıklı olarak diplomatik temsilci değiştirmiştir.

Türkiye, barış prensibinin bir gereği olarak, İspanya iç savaşının "insani yönüyle" yakından ilgilenmiştir. İç savaşın en büyük insani sorunu olan mülteciler konusunda, Madrid'de Türkiye'ye sığınan Milliyetçi İspanyol mülteciler sorununu, "siyasi geleneğine uygun olarak" çözmeye karar vermiş ve 1937 yılında mültecilerin İspanya'dan Türkiye'ye getirilmesi için girişimde bulunmuştur. 1938 yılında Madrid'de Türkiye'ye sığınan Milliyetçi İspanyol mültecilere Cumhuriyetçi hükümetin bu kez müdahalede bulunması üzerine tepkiler göstermiştir.

Türkiye resmi olarak seçilmiş olan Cumhuriyetçi hükümeti tanımakla birlikte, iç savaş boyunca, ihtiyacı olduğunda hem Milliyetçilere, hem de Cumhuriyetçilere "insani yardımda" bulunmuştur. Türk basını her iki tarafı destekleyen yayınlar yapsa da, esas itibarıyla, Türkiye'nin barış prensibine paralel olarak, İspanya'nın iç işlerine müdahale edilmemesini, çözümün İspanyollara bırakılmasını ve sorunun barış yoluyla çözülmesini savunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Barış, İnsani Yardım, Atatürk, Dış Politika.

Abstract

Although many European countries took sides during the Spanish Civil War, Turkey adopted the policy of "non-intervention". In this context, Turkey forbid selling weapons to the parties in the

Makale Geliş Tarihi: 05.04.2021. Makale Kabul Tarihi: 23.05.2022.

Araştırma Makalesi / Künye: BİRLİK, Gültekin K., "Atatürk Dönemi Dış Politikasında Barış İlkesinin Uygulanmasına Bir Örnek: İspanya İç Savaşı", *Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD)*, Sayı: 30, Cilt: 15, 2022, s. 115-136

* Doç. Dr., Atılım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, E-mail: gultekin.birlik@atilim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8568-2263.

Akademik
Bakış

115

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

Civil War and the Turkish civilians to join the war. Although Turkey was negatively affected by the Civil War particularly in terms of domestic and foreign politics, she demanded that the Civil War should be settled down through peaceful ways in accordance with her policy of “peace at home peace in the world”. Although the Civil War progressed against the Republicans, Turkey officially recognised the elected government of The Republicans during the Civil War. Only after the Civil War ended and it was recognised internationally, Turkey recognised the Nationalist government and sent diplomatic representative, which was a mutual act.

As part of this policy, Turkey was closely concerned with the humanitarian side of the Civil War. In case of the most serious issue of the Civil War, that is the refugees, she decided to solve the problem of the Spanish Nationalist refugees in Madrid that took refuge in Turkey in line with her political tradition and took steps in the direction of bringing them to Turkey in 1937. In 1938, when the Republican Government interfered with the Spanish Nationalist Refugees that took refuge in Turkey, she showed numerous reactions.

Although Turkey officially recognised the elected Republican Government, during the Civil War, when needed, she offered humanitarian help to both the Nationalist and the Republican sides. Although the Turkish media supported both sides, in line with Turkish foreign policy, it defended the idea that the Spanish domestic affairs should not be interfered with, the process of solution should be left to the Spanish people themselves and the problem should be solved peacefully.

Keywords: Turkey, Peace, Humanitarian Aid, Atatürk, Foreign Policy.

Giriş

1911’de Trablusgarp ile başlayan savaş dönemi, sırasıyla Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele ile 1922’ye kadar neredeyse kesintisiz olarak devam etmiştir. Bu sürecin sonucunda, başta insan olmak üzere, kaynaklarının çoğunu savaşta tüketen Türk toplumunda, barışın öneminin ortaya çıktığı muhakkaktır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan inkılapların başarıya ulaşması için de barış şüphesiz gerekli olarak görülmüştür. Bu zorunlulukların dışında, döneminin politikalarına hâkim olan Atatürk kişisel olarak dünyada gerçek bir barışın kurulmasından yana olmuş, savaşın nedenlerinin ortadan kaldırılmadan, gerçek barışa ulaşamayacağına inanmıştır. Bu nedenle her zaman, dış politika hedeflerine ulaşmak için, barışı savaşa tercih eden bir siyaset izlemiştir. İçerde de, dışarıda da barışın korunmasını temel amaç olarak benimsemiştir. Bununla birlikte, bu anlayış, her ne pahasına olursa olsun barış anlamına da gelmemiştir. Atatürk ancak, Türkiye’nin temel hedeflerine ulaştığında, yani hakları kabul edildiğinde barışa razı olacağını çeşitli olaylarla ortaya koymuştur.¹

Sorunların barışçı yollarla çözümlenmesinin ilke olarak benimsendiği Atatürk döneminde, Türkiye bu ilkeyi “Yurtta Barış, Dünyada Barış” şeklinde tüm dünyaya duyurmuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa 1931 seçimlerin-

1 Mehmet Gönübol-Ömer Kürkçüoğlu, “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”, Berna Türkdoğan, Haz., *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 22, 23.

den hemen önce yayınladığı beyannamesinde, ilk kez olarak Yurtta Barış, Dünyada Barış ilkesini açıklamakla birlikte,² aslında Milli Mücadelenin ilk günlerinden itibaren, dış politikada barış ilkesine uygun davranmıştır. Aralık 1921’de, Türk dış politikasında, başka bir milletin hukukuna tecavüzün söz konusu olmadığını söylemiş ve sadece “Hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu müdafaa ediyoruz ve edeceğiz.” açıklamasını yapmıştır. Yine aynı konuşmasında, dış politikadaki barış ilkesini benzer bir şekilde, “Türkler bütün medeni milletlerin dostudur.” sözüyle açıklamıştır. 1931 yılında da “Türkiye’nin emniyetini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış istikameti bizim daimi düsturumuz olacaktır.” demiştir.³ Aşağıda açıklandığı gibi, Atatürk 1937’de İsmet İnönü’ye gönderdiği yazısında, dünya tarafından bilinen Türkiye’nin barış ilkesini, Türkiye’nin “devlet prensibi” olarak tanımlamıştır.

“Devlet prensibi” olarak kabul edilen barış ilkesinin, Türkiye’nin dış politikasında nasıl uygulandığı konusunda herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, Türkiye’yi iç ve dış politik alanların yanı sıra ekonomik olarak da etkilemiş bir olay olan İspanya iç savaşında, Türkiye’nin dış politikasında esas aldığı barış ilkesini nasıl uyguladığı konusu, bu çalışmanın hazırlanmasına neden olmuştur. Bu sebeple, İspanya iç savaşının Türkiye’ye etkilerini genel hatlarıyla açıklamak yararlı olacaktır.

17 Temmuz 1936’da askeri bir isyanla⁴ başlayan İspanya iç savaşında, isyanı başlatan sağcılar Milliyetçi, iktidardaki solcular ise Cumhuriyetçi olarak adlandırılmıştır.⁵ İtalya ve Almanya Milliyetçileri desteklerken, Sovyetler Birliği Cumhuriyetçileri desteklemiştir. İngiltere ve Fransa ise karışmama politikasını benimsemiş,⁶ meşru İspanya hükümeti olarak seçimle işbaşına gelmiş olan Cumhuriyetçi hükümeti tanımıştır.⁷ İspanya iç savaşı, coğrafi konumu nedeniyle Türkiye üzerinde önemli etkilere neden olmuştur. Sovyetler Birliği’nin Cumhuriyetçilere yardımları, sadece Boğazlar üzerinden deniz yoluyla yapılabilmekteydi. Bu yardımı engellemek için, İtalya’ya ait olduğu iddia edilen denizaltıların deniz haydutluğuyla, tüm Akdeniz’de olduğu gibi, biri Türkiye’nin karasularında olmak üzere Çanakkale Boğazı çıkışında iki Cumhuriyetçi İspanyol gemisi Ağustos 1937’de batırılmıştır. Bundan rahatsızlık duyan Türkiye Boğazlar bölgesinde tedbirler aldığı gibi, Akdeniz’de yaşanan deniz haydutluğuna karşı İngiltere ve Fransa’nın önderliğinde Eylül

2 Metin Toker, “Atatürk ve Barış”, Berna Türkdoğan, Haz., *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 51.

3 Ü. Haluk Bayülken, “Atatürk İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi”, Berna Türkdoğan, Haz., *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 30, 31.

4 Mary Vincent, *Spain 1933-2002*, Oxford University Press, Oxford, New York 2007, s. 136.

5 Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç Matbaası, Ankara 1964, s. 594.

6 Julian Casanova, *The Spanish Republic and Civil War*, Translated by Martin Douch, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 212-214.

7 *Aynı Tarihi (AT)*, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 41, Ankara 1-30 Nisan 1937, s. 336.

göz

Akademik
Bakış

117

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

1937'de imzalanan Nyon Anlaşmasına da katılmıştır.⁸ Revizyonist İtalya ve Almanya'nın katılmadığı bu anlaşmaya Türkiye'nin katılması, Türkiye'nin revizyonist bloktan uzaklaşıp anti-revizyonist bloğa yaklaşmasını daha da belirgin bir hale getirmiştir.⁹

İspanya iç savaşı Türkiye'nin dış politikası kadar iç politikasını da etkilemiştir. Başbakan İsmet İnönü İspanya iç savaşından kaynaklanan deniz haydutluğuna karşı yapılan Nyon Anlaşmasını İtalya aleyhtarı bir girişim olarak görmüş ve çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Nyon Anlaşmasına itirazları nedeniyle Atatürk ile olan tartışmasını, "Nyon Konferansı ile neticeleşen Akdeniz'deki korsanlık işi için kendisiyle münakaşa etmiştik..." şeklinde açıklayan İsmet İnönü, bu tartışma sonrasında Eylül 1937'de başbakanlıktan ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁰ İspanya iç savaşı sırasında, içinde Türklerin de yer aldığı uluslararası bir kaçakçılık şebekesi tarafından, Türkiye'nin dışişleri ve milli savunma bakanlarının imzası ve resmi evrakları taklit edilerek Temmuz 1937'de sipariş edilen 40 savaş uçağının bir kısmının, İspanya'daki Cumhuriyetçilere ve Milliyetçilere satılması da,¹¹ Türkiye'nin iç politikasını etkileyen sonuçlara neden olmuştur. Uçak kaçakçılığı olayı Haziran 1938'de ortaya çıkartılmasına karşın, basın aracılığıyla ancak Ocak 1939'da kamuoyu bilgilendirilmiştir. Böylece, İsmet İnönü'nün başbakanlığı döneminde yaşanmasına rağmen, uçak kaçakçılığından sanki Başbakan Celal Bayar sorumluymuş gibi bir ortam yaratılmış, Ocak 1939'da istifasına neden olunmuştur.¹²

İspanya'daki iç savaş Türkiye üzerinde bu olumsuz sonuçlara neden olduğu gibi, Cumhuriyet tarihinde ilk ve son kez olarak, Türk elçiliğine müdahale edilmesine de sebep olmuştur. Aşağıda açıklandığı gibi, İspanya iç savaşı, Madrid'deki Türk elçiliğine ait olan binaya Şubat 1938'de Cumhuriyetçiler tarafından zorla girilmesine, Türkiye'ye sığınmış olan Milliyetçi İspanyol mültecilerin alınıp götürülmesine ve olay sırasında Türk elçisinin de kötü muameleye maruz kalmasına neden olmuştur.

"Devlet prensibi" olarak kabul edilen barış ilkesinin Türkiye'nin dış politikasında uygulanışı hakkındaki bu çalışmanın araştırma sorusu, İspanya iç savaşında "barışın" ve bunun doğal bir uzantısı olarak "insani yaklaşımın" Türkiye tarafından nasıl uygulandığı konusunu belirlemek olarak seçil-

- 8 Gültekin K. Birlik, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Akdeniz'de Yaşanan Deniz Haydutluğu Olayları ve Türkiye'ye Etkileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:73 (1), Ocak-Mart 2018, s. 77-104.
- 9 Gültekin K. Birlik, "İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:24, Güz 2016, s. 122-155.
- 10 Gültekin K. Birlik, "Celal Bayar'ın Başbakanlığı İsmet İnönü'den Devralması ve Bunun Siyasi Müsteşarlık Üzerine Etkisi", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:12, Sayı:46, Güz 2010, s. 255-293.
- 11 Birlik, "İspanya ...", a.g.m., s. 122-155.
- 12 Gültekin K. Birlik, "Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Kadar Celal Bayar (1919-1950)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011 (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 274-281.

miştir. Araştırma sorusunu ortaya çıkaracak şekilde, bu çalışmayla Atatürk döneminde Türkiye'nin dünyaya ilan ettiği barış ilkesinin, Türkiye'yi yakından etkilemiş bir dış politika sorunu olan İspanya iç savaşında nasıl uygulandığı konusunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, İspanya iç savaşı sırasında Türkiye'nin yürütmüş olduğu dış politikadaki barış ilkesiyle ilgili olarak, "insani yaklaşım" ve "insani yardım" konularının nasıl uygulandığının belirlenmesi de amaçlanmıştır.

Çalışmada yöntem olarak, İspanya iç savaşının Türkiye'yi nasıl etkilediği, iç savaş sırasında Türkiye'nin dış politikasında barış ilkesinin nasıl uygulandığı, kamuoyunun tutumunu göstermesi açısından Türk basınının iç savaşa yaklaşımının nasıl olduğu konularının araştırılması esas alınmıştır. Bu konuları ortaya çıkarmak üzere Cumhuriyet Arşivinde mevcut olan konuyla ilgili tüm belgeler makalede kullanılmıştır.¹³ Konuyla ilişkili olan İngiliz resmi belgeleri de detaylı bir şekilde incelenmiş ve çalışmaya yansıtılmıştır. İspanya iç savaşına karşı Türk toplumunun tutumunu ortaya koymak, aynı zamanda Türk toplumunun iç savaşa barışçı yaklaşımını belirlemek adına, ulusal basın geniş ölçüde ele alınmış, bu kapsamda köşe yazarlarının yazıları da incelenmiştir. Türkiye'de konu ile ilgili yayın bulunmadığından, İspanya iç savaşının gelişimi ve büyük devletlerin iç savaş karşısındaki tutumları konularında yabancı yayınlardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın kapsamına, iç savaşın devam ettiği 1936 ile 1939 yılları arasında Türkiye'nin İspanya'ya yönelik dış politikasında barış ilkesini nasıl uyguladığı, Türkiye'nin soruna insani yaklaşımının ve mültecilere insani yardımının ne şekilde olduğu konuları ile Türkiye'yi etkileyen iç savaştan kaynaklanan olaylar dâhil edilmiştir. Türkiye'nin İspanya'ya yönelik barış politikası kapsamında, iç savaşta Cumhuriyetçilere ve Milliyetçilere karşı olan yaklaşımı ile seçimle işbaşına gelmiş olan Cumhuriyetçileri resmi olarak tanınması konuları incelenmiştir. Türkiye'nin soruna insani yaklaşımı ve mültecilere insani yardımı kapsamında, Türkiye'nin Milliyetçi ve Cumhuriyetçi mültecilere yaptığı para yardımları ile Türkiye'ye sığınan Milliyetçi İspanyol mültecilerin Türkiye'ye getirilmesi konuları incelenmiştir. İç savaşın Türkiye'ye olan etkileri kapsamında da, Türk ihracatçıların paralarının ödenmemesi ve mallarına el konulmasından kaynaklanan ekonomik soruna Türkiye'nin nasıl çözüm getirdiği konusu ile Cumhuriyetçi hükümetin Türkiye'ye sığınan Milliyetçi mültecilere Şubat 1938'de yaptığı müdahalenin, Türkiye'nin ekonomik soruna getirdiği bu çözümde bir etkisinin olup olmadığı, ayrıca dış politikasını etkileyip etkilemediği konuları ele alınmıştır.

Türkiye'nin İspanya İç Savaşına ve Tarafra Yaklaşımı¹⁴

Yirmi yedi devlet tarafından 9 Eylül 1936'da İspanya iç savaşına "karışmazlık (karışmama) politikası" benimsenmiş ve bir Karışmazlık Komitesi oluşturulmuştur.¹⁵ Türkiye iç savaşa karışmama politikasını benimsemiş¹⁶ ve 1 Eylül 1936'dan itibaren İspanya'daki taraflara her türlü silah ve savaş malzemesi

13 Konuyla yakından ilgili olan Kızılay arşivinde ise, herhangi bir belge bulunamamıştır.

14 Detaylı bilgi için bakınız, Birlik, "İspanya...", a.g.m., s. 122-155.

15 Andy Durgan, *The Spanish Civil War*, Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 57.

16 *Ulus*, 5 Ağustos 1938, s. 1.

satışını yasaklamıştır.¹⁷ İngiliz resmi kaynaklarına göre Türkiye, 1936'da her iki tarafa da savaş malzemesi sağlamamış, 1937'de Cumhuriyetçi hükümetin, eski askeri teçhizatını karlı bir şekilde satın alma teklifini kesin bir dille reddetmiştir.¹⁸ İç savaşın Cumhuriyetçilerin aleyhine geliştiği bilinmesine karşın, Türkiye yasal İspanya hükümeti olarak, seçimle iş başına gelmiş olan Cumhuriyetçi hükümeti tanımıştır.

İç savaş süresince Milliyetçilerle birlikte yaklaşık 90.000 yabancı gönüllü savaşırken, 50 ülkeden yaklaşık 40.000 yabancı gönüllü de Cumhuriyetçilerin yanında savaşmıştır.¹⁹ Karışmazlık Komitesinin gönüllü gönderilmesini yasaklayan kararı²⁰ üzerine, Bakanlar Kurulu 20 Şubat 1937'de, iç savaşa Türk vatandaşlarının katılımını yasaklamıştır.²¹ Karışmazlık Komitesinin İspanya'yı Kontrol Planı²² gereğince, Bakanlar Kurulu 4 Haziran 1937'de Kontrol Planına uyulması konusunda bir kararname hazırlamıştır.²³

İspanya iç savaşı nedeniyle Türkiye'nin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri, Madrid elçiliğine sığınan Milliyetçi İspanyol mültecilere yapılan müdahaleden kaynaklanmıştır. İngiltere'nin Türkiye'deki elçisinin raporuna göre, Şubat 1938'de İspanyol siyasi mültecilerin bulunduğu Türkiye'ye ait olan bir binaya Cumhuriyetçi hükümet görevlilerinin müdahalesi sonrasında, Türkiye ile Cumhuriyetçi hükümet arasında sorunlar yaşanmıştır. Müdahale sırasında, Türk elçisi de kötü muameleye maruz kalmıştır.²⁴ Türkiye, Madrid'deki Türk elçiliğine sonradan katılmış olan binadan Milliyetçi İspanyol mültecilerin götürülmesi üzerine Cumhuriyetçi hükümeti protesto etmiştir.²⁵ Cumhuriyetçi hükümet ile yaşanan diğer bir sorun olan, Türk ihracatçıların paralarının ödenmemesine ve Türkiye'den ihraç edilen yumurtalara el konulmasına, Türkiye Nisan 1938'de²⁶ tek taraflı olarak çözüm getirmiştir.

Balkan Antantı Daimi Konseyi 25-27 Şubat 1938'deki toplantısında, İspanya iç savaşına karışmama politikasını sürdürmekle birlikte, ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla üye devletlerin Milliyetçi Franco hükümetiyle delege gönderip alabilmesine karar vermiştir.²⁷ Bu gelişme sonrasında, iktisadi, ticari ve konsolosluk işleriyle ilgilenmek üzere, Türkiye ile Milliyetçi

- 17 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:30.18, Kutu No:68, Dosya No:73, Sıra No:2.
- 18 *British Documents of Foreign Affairs Part: II, Series:B, Volume:34 Turkey*, January 1936-December 1937 (Ed. Bülent Gökay), PreQest LLC, Bethesda US 2012, s. 155, 297.
- 19 Christopher Othen, *Franco's International Brigades*, C.Hurst Co. Ltd., London 2013, s. 261, 262.
- 20 AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı:39, Ankara 1-28 Şubat 1937, s. 198, 199.
- 21 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:72, Dosya No:14, Sıra No:10.
- 22 AT, a.g.d., S:39, s. 198, 199.
- 23 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:75, Dosya No:49, Sıra No:5.
- 24 *British Documents of Foreign Affairs Part: II, Series:B, Volume:35 Turkey*, January 1938-December 1939 (Ed. Bülent Gökay), PreQest LLC, Bethesda US 2012, s. 106.
- 25 *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1938, s. 1. Berlin radyosuna göre, Türk elçiliğinden 120 kadar İspanyol kadın ve çocuk zorla götürülmüştür. *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1938, s. 1.
- 26 *Ulus*, 15 Nisan 1938, s. 3.
- 27 *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1938, s. 1, 7.

hükümet arasında karşılıklı ajanların değiştirilmesi 23 Mart 1938'de²⁸ kararlaştırılmıştır.²⁹ Milliyetçi mültecilere müdahaleye karşın, Türkiye'nin resmi politikası 1938'de de devam etmiş, İspanya'nın yasal hükümeti olarak seçilmiş Cumhuriyetçi hükümet tanınmıştır. İngiliz resmi kaynaklarında, Türkiye'nin 1938 yılında, İspanya iç savaşına karışmama politikasına devam ettiği belirtilmiştir.³⁰

Türkiye'nin, 1937'de Sığınan Milliyetçi İspanyol Mültecileri Kurtarması

İspanya iç savaşının başında Madrid'de şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Havada üstünlüğü sağlayan Milliyetçiler Ağustos 1936'dan itibaren Madrid'i havadan bombalamaya başlamış,³¹ bu hava bombardımanı sonucu Kasım 1936'da Madrid'de 1.000 ila 1.500 civarında kişi hayatını kaybetmiştir.³² İç savaşın başladığı 1936 yılının sonbaharında, askeri isyanı desteklemek için pek çok ölüm cezası da uygulanmıştır. Bu ölümler iç savaş boyunca yaşanan en büyük öldürülme olayları olmuş, bu kapsamda, Milliyetçiler tarafından Kasım 1936'da Madrid'de 2.500 idam gerçekleştirilmiştir. Aralık ayında Cumhuriyetçilerin Madrid'de kontrolü tekrar sağlamasıyla birlikte, idam sayısı da büyük oranda azalmıştır.³³

Öldürülme olaylarının etkisiyle, iç savaş nedeniyle yaşanan en önemli sorunlardan biri de mülteciler konusu olmuştur. Çatışmalar nedeniyle Madrid'de toplanan mülteci sayısı Kasım 1936'da, 100.000 ile 150.000 arasında olmuştur. Bu mültecilerden 10.000 kişi Fransa'ya sığınırken, 30.000 kişi de Barcelona gibi kıyı kentlerine göç etmiştir.³⁴ Mültecilerin binlercesi ise, öldürülme endişesiyle Madrid'deki elçiliklere sığınmıştır. Örneğin bu dönemde Norveç elçiliğine 900, Meksika elçiliğine de 800 mülteci sığınmıştır.³⁵ Bununla birlikte, elçiliklerin Milliyetçi mültecilerle dolu olduğu bu dönemde, diğer diplomatik temsilciliklerin ısrarlı baskısına karşın, Madrid'deki İngiliz büyükelçiliği siyasi İspanyol mülteci kabul etmemiştir.³⁶ Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, sığınan mültecilerin toplam sayısı üzerinde bir uzlaşa bulunmamaktadır. Çeşitli çalışmalarda, elçiliklere sığınan mültecilerin sayısı 5.000 ile 20.000 kişi arasında gösterilmiştir.³⁷

28 AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 52, Ankara 1-31 Mart 1938, s. 63.

29 Cumhuriyet, 24 Mart 1938, s. 3.

30 British Documents of Foreign Affairs Volume:35, a.g.e., s. 106.

31 Robert Stradling, *Your Children Will Be Next*, University of Wales Press, Cardiff 2008, s. 42, 45.

32 Geoffrey Cox, *Defence of Madrid*, Otago University Press, Wellington, New Zealand 2006, s. 199, 200.

33 Stanley G. Payne, *The Spanish Civil War*, Cambridge University Press, New York 2012, s. 107.

34 Cox, a.g.e., s. 199, 200.

35 Burnett Bolloten, *The Spanish Civil War Revolution and Counterrevolution*, The University of North Carolina Press, North Carolina 1991, s. 52.

36 Cox, a.g.e., s. 199, 200.

37 Bolloten, a.g.e., s. 52.

İspanya iç savaşının Türkiye'ye doğrudan etkisi ilk kez olarak, 1937 yılında Madrid'deki Türk elçiliğine sığınan Milliyetçi İspanyol mülteciler nedeniyle yaşanmıştır. Türkiye bu sorunun çözümü için, 1937 yılının Mart ile Mayıs ayları arasında çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Madrid elçiliğine sığınan Milliyetçi İspanyol mülteciler konusunun, resmi belgelere göre "siyasi ananelerimize (geleneklerimize) uygun bir şekilde halline (çözümlemesine)" Başbakanlık tarafından karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda, Madrid'den Valencia'ya sevki kararlaştırılan mültecilerin, Valencia'dan Türkiye'ye getirilebilmesi için, Dışişleri Bakanlığı tarafından 25 ve 27 Mart 1937 tarihlerinde, gemi tahsisinin yapılması için İktisat Bakanlığına yazı gönderilmiştir. Dışişleri Bakanlığı 15 Nisan'da Başbakanlığa gönderdiği yazısında da, geminin Nisan ayı sonuna kadar Valencia'da olması gerektiği belirtilerek, gerekli mali düzenlemelerin yapılması talebinde bulunulmuştur.³⁸

Konuyla ilgili olarak basında çıkan bilgilere göre, Türk Dışişleri Bakanlığı ile Cumhuriyetçi hükümet arasında yapılan görüşmeler sonunda, Madrid'deki Türk elçilik binasına sığınmış olan 700-800 kişi civarındaki General Franco taraftarı Milliyetçi İspanyol mültecinin tahliye şekli Nisan 1937'de kararlaştırılmıştır. Mültecilerin herhangi bir sorunla karşılaşmadan sahile kadar nakline, Valencia'da bulunan Cumhuriyetçi hükümet onay vermiştir. Bu gelişme sonrasında, sığınan Milliyetçi mültecileri Türkiye'ye getirecek olan Karadeniz isimli vapur, 20 Nisan 1937'de Türkiye'den İspanya'ya gönderilmiştir.³⁹ İspanya'dan getirilecek olan Milliyetçi mülteciler konusu Bakanlar Kurulunda, Karadeniz vapurunun yola çıktığı 20 Nisan 1937'de görüşülmüş ve getirilecek olan mültecilerin İstanbul'da kalması ile işlerinin Kızılay tarafından sağlanması konularında kararlar alınmıştır.⁴⁰

Karadeniz vapuru, Palermo limanına uğradıktan sonra, 26 Nisan'da Valencia'ya varmıştır. 161 kişilik ilk mülteci kafilesi 2 Mayıs'ta, 196 kişilik ikinci katile 6 Mayıs'ta, 244 kişilik üçüncü katile 10 Mayıs'ta, 130 kişilik son katile de 14 Mayıs'ta Karadeniz vapuruna bindirilmiş ve vapur 18 Mayıs'ta Valencia'dan Türkiye'ye hareket etmiştir.⁴¹ Karadeniz vapuru yetkililerinin seyahatle ilgili olarak basına yaptığı açıklamada, seyahatin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre, Karadeniz vapuru İspanya sularına girdikten sonra tehlikelerle karşılaşmış, pek çok kez Cumhuriyetçi ve Milliyetçi savaş gemilerinin mermilerine hedef olmaktan son anda kurtulmuştur. Vapurun Valencia'ya girişiyle birlikte tehlike büyük oranda atlatılmış, toplam 730⁴² Milliyetçi İspanyol mülteci ancak bir aylık süre içinde vapura bindirilebilmiştir. Benzer tehlikeler atlatarak Valencia'dan ayrılan vapur kömür almak için Malta'ya uğradığı sırada, Madrid'deki

38 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:79, Dosya No:86, Sıra No:20, s. 13-17.

39 *Ulus*, 22 Nisan 1937, s. 1; *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1937, s. 1.

40 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:75, Dosya No:41, Sıra No:12.

41 BCA, FK:30.18, K:79, D:86, S:20, s. 10, 11.

42 Yukarıda açıklanan belgeye göre, Milliyetçi İspanyol mülteci sayısı 731'dir.

Türk elçiliği tarafından, seyahate dayanamayacak kadar hasta ve yaşlı olanların Cenova limanına bırakılması istenmiştir. Ancak Cenova Malta'ya çok uzak olduğundan, yolculardan bu durumda olanlarının, Sicilya'nın Siracusa (Syracuse) limanına bırakılması, vapurdaki yetkililerce kararlaştırılmıştır. Vapur Siracusa limanına vardığında, mültecilerin hemen hemen hepsi inmek istediğini dile getirmiş, vapurdaki görevlilerin engel olması üzerine, yüzme bilenler denize atlayarak, yüzme bilmeyenler ise vapurun bağlandığı halatları kullanarak karaya çıkmıştır. Karadeniz vapuru, kalan sekiz İspanyol mülteciyle birlikte Siracusa'dan ayrılmış ve 28 Mayıs 1937'de İstanbul'a varmıştır.⁴³

Karadeniz vapurundan 23 Mayıs'ta Siracusa limanına çıkan⁴⁴ bu Milliyetçi İspanyol mülteciler, daha sonra Türk yetkililere bir teşekkür mektubu göndermiştir. Mültecilerin, Türkiye'nin gösterdiği yardımseverliğe karşı duydukları "minnet ve şükran hislerini" 192 imzayla dile getirdikleri bu mektubu hakkındaki bilgi, Dışişleri Bakanlığı tarafından Ekim 1937'de Başbakanlığa iletilmiştir.⁴⁵ İtalya iç savaşta Milliyetçileri desteklemekteydi. Milliyetçi İspanyol mültecilerin, Karadeniz vapuru Malta'da iken herhangi bir girişimde bulunmazken, İtalya'nın Sicilya Adası'nda karaya çıkmak istemelerinin nedeninin, İtalya'nın kendilerini desteklemelerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin resmi yazılarından, Milliyetçi İspanyol mültecilerin İstanbul'a getirilmesi için önemli miktarda maddi harcamada bulunduğu, bütçede yeri olmayan bu harcama için, yeni ödenekler tahsis ettiği anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanlığının 25 ve 27 Mart 1937'de gemi tahsisi yapılması için İktisat Bakanlığına gönderdiği yazıya 30 Mart'ta verilen cevapta, henüz tamirata devam eden ve ancak 25 Nisan'da Barselona'da hazır edilebilecek olan Karadeniz vapurunun bu görev için tahsis edildiği, 3.000 liralık sigorta ile yemek paraları hariç olmak üzere, 15 gün üzerinden hesaplanan kira bedelinin 25.000 lira olduğu bildirilmiştir. Dışişleri Bakanlığı bu cevap sonrasında 15 Nisan'da Başbakanlığa gönderdiği yazıda, vakit darlığı nedeniyle, kira bedelinin yarısı olan 12.500 lira ile sigorta bedelinin İktisat Bakanlığına tahsis edilmesi isteğinde bulunmuştur.⁴⁶

Maliye Bakanlığı da 14 Nisan 1937'de Başbakanlığa gönderdiği yazıda, İktisat Bakanlığının 10 Nisan tarihli yazıyla, Karadeniz vapurunun kira bedeli olan 25.000 liranın yarısı ile sigorta bedeli olan 3.000 liranın Denizyolları İşletme Müdürlüğüne ödenmesini istediği, 1937 yılı bütçesinin hazırlanması sırasında tahmin edilemeyen bu masrafın, ancak öngörülemeyen masraflardan karşılanabileceği, bu nedenle konunun Bakanlar Kurulunda

43 *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1937, s. 4.

44 BCA, FK:30.18, K:79, D:86, S:20, s. 11.

45 BCA, Fon Kodu:30.10, Kutu No:236, Dosya No:593, Sıra No:40.

46 BCA, FK:30.18, K:79, D:86, S:20, s. 14-17.

görüülmesi gerektiği açıklanmıştır.⁴⁷ Teklifte öngöröldüğü şekilde, Madrid elçiliğine sığınan ve Türkiye'ye getirilmesine karar verilen Milliyetçi mültecilere tahsis edilen Karadeniz vapurunun, 3.000 liralık sigorta bedeli ve yemek masrafı hariç olmak üzere, 15 gün üzerinden hesap edilen harcama tutarı olan 25.000 lira, 1937 yılı bütçesinin hazırlanması sırasında tahmin edilemediğinden, 1936 yılının öngörölemeyen ve zorunluluk halinde yapılacak masraflar kısmından karşılanmasına, Bakanlar Kurulunun 29 Nisan 1937'deki toplantısında karar verilmiştir.⁴⁸

Denizyolları İşletme Müdürlüğü 27 Mayıs 1937'de İktisat Bakanlığına gönderdiği yazıda, Karadeniz vapurunun masrafının, sigorta, yemek ve Palermo ile Siracusa'daki vergiler dâhil olmak üzere toplam 50.346 lira olduğunu, 15.500 lira daha önce ödendiğinden, geri kalan miktarın da kendilerine ödenmesini talep etmiştir. Denizyolları İşletme Müdürlüğü 27 Mayıs'ta gönderdiği diğer bir yazıda da, Karadeniz vapuru Valencia'da bulunurken, Madrid elçiliğinin isteğiyle 18 Mayıs'ta teslim edilen 420 paket sigara bedeli olan 80 lira 80 kuruşun da ödenmesi talebinde bulunmuştur. Bu sigaralar Valencia'da, Cumhuriyetçi hükümetin başta içişleri ve dışişleri bakanı olmak üzere, üst düzeyli devlet görevlilerine teslim edilmişti. Dışişleri Bakanlığı da benzer bir şekilde, 27 Haziran'da Başbakanlığa gönderdiği yazıyla, ödenmeyen miktar olan 34.846 lira ile sigara bedeli olan 80 lira 80 kuruşun Denizyolları İşletme Müdürlüğüne tahsis edilmesini talep etmiştir.⁴⁹

Dışişleri Bakanlığının 27 Haziran tarihli bu yazısı Başbakanlık tarafından Maliye Bakanlığına gönderilmiştir. Maliye Bakanlığı, Bakanlar Kurulu kararınca ödenen 15.500 lira gibi, geri kalan 34.846 liranın da, 1937 yılının öngörölemeyen ve zorunluluk halinde yapılacak masraflar kısmından karşılanmasının uygun olacağını, bu nedenle konunun Bakanlar Kurulunca görüşülmesi gerektiğini 8 Ekim'de Başbakanlığa bildirmiştir. 15 Ekim 1937 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında, Madrid'den getirilen Milliyetçi İspanyol mülteciler için, sigara paraları da dâhil olmak üzere harcanan 34.926 liranın, 1937 yılı bütçesinin öngörölemeyen masraflar kısmından ödenmesine karar verilmiştir.⁵⁰

Milliyetçi İspanyol Mültecilere 1938'de Yapılan Müdahaleye Türkiye'nin Yaklaşımı

Milliyetçi mültecilerin Mayıs 1937'de İspanya'dan getirilmesinden sonra, Türkiye'nin Madrid elçiliğine tekrar yeni mültecilerin sığındığı, Eylül 1937 tarihli Madrid elçiliğinin yazısından⁵¹ anlaşılmaktadır. Ancak bu mültecile-

47 BCA, FK:30.18, K:79, D:86, S:20, s. 13.

48 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:74, Dosya No:34, Sıra No:17.

49 BCA, FK:30.18, K:79, D:86, S:20, s. 7-12.

50 BCA, FK:30.18, K:79, D:86, S:20, s. 5-7, 20.

51 BCA, Fon Kodu:30.10, Kutu No:129, Dosya No:916, Sıra No:14.

rin Türkiye'ye getirildiğine yönelik herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, sığınan mültecilerin Şubat 1938'deki baskına kadar elçiliğe ait bir binada kaldıkları sonucunu çıkartmak mümkündür. Cumhuriyetçi hükümet, Türkiye'ye sığınan Milliyetçi mülteciler konusunda, 1937'deki işbirliğine yönelik politikasından farklı olarak, yukarıda belirtildiği gibi Şubat 1938'de bu kez sığınan Milliyetçi mültecilere müdahalede bulunmuştur.

Cumhuriyetçi hükümet ile yaşanan, Türk ihracatçıların paralarının ödenmemesi ve Türkiye'den ihraç edilen yumurtalara el konulması sorunlarına, elçiliğe ait binaya yapılan baskından yaklaşık iki ay sonra Türkiye'nin tek taraflı olarak Nisan 1938'de çözüm getirmesi,⁵² ilk bakışta mültecilere yapılan müdahaleye bir tepki olarak görülebilir. Ancak yapılan incelemeden, iç savaşın başından beri yaşanan ekonomik sorunlara Türkiye'nin tek taraflı olarak getirdiği çözümün, Milliyetçi İspanyol mültecilere yapılan müdahale ile bir ilişkisinin olmadığı, bu sorunun çözümü için daha önceden Türkiye tarafından girişim başlatıldığı anlaşılmaktadır.

Resmi yazılarda yapılan incelemede, İspanya iç savaşının başlamasıyla birlikte, ekonomi alanında sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Temmuz 1936'da başlayan iç savaştan iki ay sonra, Maliye Bakanlığı 15 Eylül 1936'da Başbakanlığa gönderdiği yazıda, İspanya'ya yumurta satan ihracatçıların alacaklarının İspanya'daki bankalara yatırıldığı halde, iç savaş nedeniyle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına gerekli bilginin gönderilemediği ve ödeme yapılamadığı, bu yüzden ihracatçıların bankalardan aldıkları avans için faiz vermek zorunda kaldıkları ve diğer ülkelere yapacakları ihracatın olumsuz şekilde etkilendiği, sorunun çözümü için, İspanya ile mevcut olan Kliring Anlaşması kapsamında Dışişleri Bakanlığınca yapılan girişimden de bir sonuç alınmadığı bildirilmiştir. Yazıda, (Cumhuriyetçi) İspanya hükümetince müsadere edilen mallar hariç olmak üzere, Türkiye'den ihraç edilen mallar için yaklaşık yedi milyon Fransız frangının İspanya'da beklemekte olduğu, İspanya'dan Türkiye'ye yapılan ithalatın da yaklaşık 447.000 lira olduğu açıklandıktan sonra, Kliring Anlaşması gereğince 447.000 liranın yüzde sekseninin ihracat bedeli olarak ödenmesi öngörüldüğünden, yumurta alacaklarının bu paradan ödenmesi teklif edilmiştir. Bakanlar Kurulu 16 Eylül 1936'da hazırladığı kararnameyle, Maliye Bakanlığının teklif ettiği şekilde, yumurta alacaklarının ödenmesine karar vermiştir.⁵³

Yaşanan ekonomik sorunların devam etmesi üzerine, İktisat Bakanlığından 3 Mayıs 1937'de Başbakanlığa gönderilen yazıda, 31 Aralık 1935 tarihli Türkiye-İspanya Ticaret ve Kliring Anlaşmasının fesih edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu teklif çerçevesinde girişimde bulunulmuş ve Anlaşmanın fesih edildiği, 30 Eylül 1937'de İspanya elçiliğine verilen nota ile bildirilmiş-

52 *Ulus*, 15 Nisan 1938, s. 3.

53 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:68, Dosya No:77, Sıra No:16.

tir. Ayrıca Madrid elçiliği aracılığıyla 8 Aralık 1937'de (Cumhuriyetçi) İspanya hükümetine, kliring hesabına yapılan ödemelerin İspanya Harici Bankası tarafından günü gününe Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilmesi; diğer İspanya bankalarında bulunan, Türkiye'den ihraç edilen malların bedellerinin İspanya Harici Bankasındaki kliring hesabına nakledilmesi; İspanya hükümeti tarafından el konulan yumurtaların bedelinin Anlaşma hükümleri çerçevesinde ödenmesi şeklinde üç başlık altında toplanan isteklerin, Anlaşma çerçevesinde yerine getirilmemesi ve alacakların ödenmemesi durumunda, Anlaşmanın tek taraflı olarak feshedilmiş kabul edileceği ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasındaki İspanya kliring hesabında bulunan paradan ihracatçıların alacaklarının ödeneceği bildirilmiştir.⁵⁴

İspanya hükümetinin soruna bir tedbir getirmemesi ve girişimleri cepsiz bırakması üzerine, alacakların nasıl tahsil edileceği konusunu incelemek üzere Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası ve Ticaret Dairesinden ilgililer ile Türkofis başkanının yer aldığı bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun incelemesi sonucunda, alacakların Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasındaki İspanya kliring hesabından ödenebilmesi için, bakanlar kurulu kararının gerekli olduğu sonucuna 21 Mart 1938'de varılmıştır. Dışişleri Bakanlığı 6 Nisan 1938'de Başbakanlığa gönderdiği yazıda, İspanya'ya ihraç edilen malların bedellerinin, 31 Aralık 1935 tarihli Türkiye-İspanya Ticaret ve Kliring Anlaşması gereğince ödenmesinde yaşanan zorluklar nedeniyle, Madrid elçiliği aracılığıyla İspanya hükümeti nezdinde girişimde bulunulduğu, ancak olumlu bir sonuç elde edilemediği açıklanmıştır. Yazıda, İspanya hükümetine yapılan bu girişimle, yukarıda açıklanmış olan üç başlık altında toplanan alacakların Anlaşma hükümleri çerçevesinde ödenmesi talep edilmiş, İspanya hükümeti tarafından bu taleplerin yerine getirilmemesi konusunda, "şimdiye kadar en ufak bir tedbir bile alınmamıştır" ifadesi kullanılmıştır. Bu nedenle, gerekli tedbirlerin alınmasının artık bir zorunluluk haline geldiği Dışişleri Bakanlığının yazısında belirtilmiştir.⁵⁵

Dışişleri Bakanlığının yazısı üzerine, İspanya'dan alacakların tasfiye şekli Bakanlar Kurulunun 21 Nisan 1938 tarihli toplantısında görüşülmüştür. 30 Eylül 1937'de feshedildiği ihbar edilen ve 31 Aralık 1937'de yürürlükten kalkan Türkiye-İspanya Ticaret ve Kliring Anlaşmasının, tasfiye konusunu düzenleyen yedinci maddesinde yer alan hususların, İspanya iç savaşı nedeniyle uygulanması imkânı görülmediğinden, ihracat alacaklarının, Merkez Bankasındaki Türkiye-İspanya kliring hesabından ödenmesine Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir.⁵⁶ İspanya iç savaşının başından beri devam eden ihracat alacaklarının tahsisi konusundaki sorunun çözümüne ilişkin olarak, Bakanlar Kurulunun 16 Eylül 1936'da verdiği kararı aynı şekilde 21

54 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:83, Dosya No:34, Sıra No:19, s. 12-18.

55 BCA, FK:30.18, K:83, D:34, S:19, s. 10-18.

56 BCA, FK:30.18, K:83, D:34, S:19, s. 7, 19.

Nisan 1938'de de uyguladığı görülmektedir. Türkiye-İspanya Ticaret ve Klining Anlaşmasının feshi ise, Şubat 1938'deki Milliyetçi mültecilere yapılan müdahalenin öncesinde gerçekleşmiştir. Bütün bu gelişmelerden, yaşanan ekonomik sorunlara karşı Türkiye'nin tek taraflı getirdiği çözümde, Şubat 1938'deki Milliyetçi mültecilere yapılan müdahalenin bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Şubat 1938'de Milliyetçi mültecilere yapılan müdahale sonrasında, Türkiye Milliyetçi hükümet ile ekonomi ve konsolosluk işleri için ajan değiştirmiş olmakla birlikte, resmi İspanya dış politikasını değiştirmemiş ve seçilmiş olan Cumhuriyetçi hükümeti resmi olarak tanımaya devam etmiştir. Türkiye tüm iç savaş boyunca, bu dış politikasını sürdürmüştür. Türkiye ancak, 1 Nisan 1939'da iç savaşın bittiği açıklandıktan⁵⁷ sonra, Milliyetçi hükümet ile karşılıklı olarak büyükelçi ataması gerçekleştirmiştir. İspanya iç savaşı sona ererken, Milli İspanya Umumi Ajanlığı, Milli İspanya hükümetinin birinci sınıf elçi olarak, Carlos Lopez Doriga'yı Ankara elçiliğine atamaya karar verdiğini bildirmiş ve bu konuda Türkiye'nin onayını talep etmiştir. Dışişleri Bakanlığı iç savaşın bittiği 1 Nisan 1939'dan hemen sonra, 2 Nisan'da Başbakanlığa gönderdiği yazıda, Milli İspanya hükümet elçisinin onayının Cumhurbaşkanının tasvibine sunulduğunu açıklamıştır.⁵⁸ İspanya iç savaşı bittikten ve yasal İspanya hükümeti olarak Milliyetçi hükümet dünya tarafından tanındıktan 4 ay sonra, bu kez Türkiye 1 Ağustos 1939'da Tiran Elçisi Fuat Tugay'ı Madrid'e elçi olarak atamıştır.⁵⁹

Türk Basınının İspanya İç Savaşına Yaklaşımı

İç savaşın başından, Mart 1938'de Milliyetçi Franco hükümeti ile diplomatik temas kuruluncaya kadar olan dönemin Türk basını incelendiğinde, Türkiye'nin resmi politikasına paralel olarak, basının da Cumhuriyetçi hükümeti desteklediği görülmektedir. Mart 1938 sonrasında, basının tümünde olmasa da, Cumhuriyetçi hükümete verilen destek sürdürülmüştür. Cumhuriyetçi hükümete verilen desteği göstermesi açısından, bazı basın örnekleri şu şekilde nakledilebilir: A. Şükrü Esmer 5 Şubat 1937'de, eğer İtalya'nın, özellikle de Almanya'nın etkili yardımı olmasaydı, "Franco'ya haddinin çoktan bildirileceğini" yazmıştır.⁶⁰ Ömer Rıza Doğrul 23 Aralık 1937'de, son zamanlarda Franco'nun kazanacağını söylemenin oldukça moda olduğunu, ancak İspanya'da Cumhuriyetçilerin şüphesiz başarılı olacaklarını ve memleketlerini yabancı istilasından kurtaracaklarını vurgulamıştır.⁶¹

Nurullah Ataç 6 Ocak 1938'de, kimin kazanacağını kesin olarak bilemediklerini, ümitlerinin, Cumhuriyetçilerin kazanması, "ötekilerinin" yenilmesi olduğunu yazmıştır. Franco'ya, bir asi olduğu için, bir halk hükümetine,

57 Othen, a.g.e., s. 260

58 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:131, Dosya No:939, Sıra No:5.

59 BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:88, Dosya No:76, Sıra No:11.

60 Aktaran AT, a.g.d., S: 39, s. 204.

61 Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 49, Ankara 1-31 Aralık 1937, s. 205, 206.

demokrat bir hükümete isyan ettiği için değil, eşitsizliğe ve eski fikirlere dayanan hükümet kurmak istediği için kızdıklarını, bu yüzden kazanmasını istemediklerini açıklamıştır. Neredeyse bütün İspanyol milletiyle savaşan Franco'nun yenilmesi, İspanyol milletinin kazanması isteğinde bulunmuştur.⁶² Falih Rıfkı Atay 30 Mart 1939'da, Madrid'in ele geçirildiğini, üç yıldır devam eden İspanya iç savaşının artık son saatlerine yaklaşıldığını yazmıştır. Madrid'in Prag gibi teslim olmadığını, bir süredir, karşı tarafa oranla oldukça az yardım gören Cumhuriyetçilerin, asrın en ileri silahlarına karşı, bir dava mücadelesinin en parlak destanlarından birini yazmayı başardığını, bu yüzden, muzafferlerin dahi Cumhuriyetçilerin kahramanca savunmalarına hürmet etmeye mecbur olduklarını belirtmiştir. Falih Rıfkı Atay bununla birlikte yazısında, Franco'nun, İspanyol milletinin büyük bir kısmının iradesini temsil ettiği tespitinde de bulunmuştur.⁶³

Mart 1938'de Milliyetçi Franco hükümeti ile diplomatik temas kurulması sonrasında, daha önceki dönemde olmadığı kadar, Milliyetçileri destekleyen yazıların da basında yer aldığı görülmektedir. Bu yazılardan birkaç örnek de şu şekilde aktarılabilir: Nadir Nadi 31 Mart 1938'de, İspanya iç savaşının artık bitmek üzere olduğunu, "milli kuvvetler" olarak tanımladığı Milliyetçilerin Katalonya'ya girdiğini yazmıştır. Nadi, daha başlangıçta, "anarşiye karşı açtığı bayrağın altında" ordunun ve memleketin büyük çoğunluğunu toplayan Franco'nun, iki senelik mücadelenin sonunda nihayet galip geleceğini, "düşmanı Akdeniz'e dökeceğe benziyor." ifadesiyle açıklamıştır.⁶⁴ Hüseyin Cahit Yalçın 13 Haziran 1938'de, Franco'nun idare ettiği hareketin başarıdan başarıya yürüdüğünü, bu gidişle Franco'nun kesin zaferi kazanacak gibi göründüğünü belirtmiştir.⁶⁵ Nizamettin Nazif 21 Temmuz 1938'de, iki yıl önce "haydut gibi" gördükleri Franco'yu artık farklı gördüklerini, Franco'nun, Cumhuriyetçilerin eski dostlarını hayal kırıklığına uğrattığı gibi, kendisini sevdiğini ve beğendirdiğini belirtmiştir. Franco'nun tanınmasında Cumhuriyetçi hükümetin büyük bir yardımının bulunduğunu da vurgulamıştır.⁶⁶

İç savaşın son günlerine doğru, 25 Ocak 1939'da, Ulus gazetesi Franco'nun yazdığı, "İspanyol ihtilaline niçin başladım" başlıklı yazısını yayınlamıştır. Gazete, eğer bir mucize olmazsa, İspanya iç savaşının Franco'nun zaferi ile sonuçlanacağını belirttikten sonra, bir süre önce Franco'nun yazdığı ve "İspanyol ihtilalini" kendi görüş açısından tahlil ettiği makalesini yayınlamayla uygun bulduklarını açıklamıştır.⁶⁷ Ömer Rıza Doğrul 28 Ocak 1939'da, yukarıda aktarılan yazısından farklı olarak, Franco'nun artık kesin

62 Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 50, Ankara 1-30 Ocak 1938, s. 178, 179.

63 Falih Rıfkı Atay, "Madrid'den Sonra", *Ulus*, 30 Mart 1939, s. 1, 6.

64 Nadir Nadi, "İspanya'daki Harp", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1938, s. 1, 5.

65 Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 55, Ankara 1-30 Haziran 1938, s. 300.

66 Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 56, Ankara 1-31 Temmuz 1938, s. 230, 231.

67 *Ulus*, 25 Ocak 1939, s. 5.

bir zafer kazanmış olduğunu yazmıştır.⁶⁸ A. Şükrü Esmer 23 Şubat 1939'da, İspanya'daki askeri harekâtın sonucunun artık belli olduğunu, Franco'nun zaferinin bir emrivaki olarak kabul edildiğini açıklamıştır.⁶⁹ Esmer 10 Nisan 1939'da da, Franco'nun ilk defa olarak, diktatör Miguel Primo de Rivera'dan (1930'dan) sonra başlayan "anarşiye" son vererek, İspanya'nın "milli birliğini" kurmakta olduğunu yazmıştır.⁷⁰

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, basın, Türk hükümetinin resmi politikasına paralel olarak başlangıçta Cumhuriyetçi hükümeti desteklediği, Türkiye'nin Franco hükümetiyle diplomatik temas kurmasından sonra ise, Milliyetçileri destekleyen yazıların da yayınlanmaya başlandığı görülmektedir. Basında, hangi tarafı destekleyen yazıların daha ağırlıklı olduğu konusu araştırıldığında, her iki tarafı destekleyen yazıların denge içinde olduğu, belli bir tarafa daha fazla destek verilmediği anlaşılmaktadır. İngiliz resmi kaynakları da benzer bir tespit yapmış ve Türk basınının iç savaşta herhangi bir tarafa daha fazla bir yakınlık göstermediğini belirtmiştir.⁷¹

Her iki tarafı da destekleyen yazıların varlığına rağmen, iç savaşın başından sonuna kadar olan dönem dikkate alındığında, basının ağırlıklı olarak, İspanya'ya dış müdahalelerin sona ermesi, iç işlerine karışılmaması ve meselenin İspanyollara bırakılması gerektiği konularını savunduğu görülmektedir. Basının İspanya iç savaşına karşı bu yaklaşımı, Türkiye'nin o dönem uyguladığı "yurtta barış, dünyada barış" prensibiyle uyum halindedir. Basının İspanya iç savaşında ağırlıklı olarak üzerinde durduğu "barış" konusunu, gazeteci, aynı zamanda iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisinin milletvekili, ayrıca Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan Yunus Nadi Abaloğlu ve Falih Rıfkı Atay çeşitli yazılarında açıkça dile getirmiştir. Dış politika konularında Türkiye'nin siyasetini iyi yansıtan, bu çerçevede Türkiye'nin İspanya iç savaşına "barışçı ve insani" yaklaşımını da açıklayan, iki yazarın bu yazılarından bazı örnekler vermek yerinde olacaktır.

Yunus Nadi 21 Şubat 1937'deki "Dâhili İspanya Harbi Nasıl Bitebilir" başlıklı köşe yazısında sorunun çözümü için şu öneriyi getirmiştir: Avrupa, İspanya'da çarpışan her iki tarafın da çarpışmayı durdurmasını sağlamalıdır. Oluşturulan tarafsız ve geçici bir hükümet tarafından, Avrupa'nın kontrol ve desteği altında, İspanyolların dilediği idare şeklini belirleyecek seçim yapılmalıdır. Nadi, bunları yapmasını istediği Avrupa'ya çağrısını da şu şekilde yapmıştır: "Haydi Avrupa, vazifeni yap."⁷² Yunus Nadi 8 Eylül 1937'de Türkiye'nin öteden beri, devletlerin İspanya iç savaşına etkili bir müdahale

68 Ömer Rıza Doğrul, "Barcelona'nın Sukutundan Sonra", Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 62, Ankara 1-31 Ocak 1939, s. 291.

69 A. Şükrü Esmer, "Franco'nun Son Sözü", *Ulus*, 23 Şubat 1939, s. 3.

70 A. Şükrü Esmer, "İspanya Cephesini Tayin Etti", *Ulus*, 10 Nisan 1939, s. 3.

71 *British Documents of Foreign Affairs Volume:35*, a.g.e., s. 106.

72 Yunus Nadi, "Dahili İspanya Harbi Nasıl Bitebilir", *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1937, s. 1.

gazi

Akademik
Bakış

129

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

yaparak, İspanya'yı İspanyollara iade etmesinin tek çözüm yolu olduğunu ısrarla savunduğunu belirtmiştir. Köşe yazısının başlığını da, taraf tutmadan İspanya'nın birliğini istediğini göstermek için şu şekilde seçmiştir: "Ne Valans (Cumhuriyetçi hükümet), Ne Burgos (Milliyetçi hükümet)! İspanya ve Yalnız İspanya".⁷³ Nadi 23 Eylül 1937'de de, İspanya'nın bölünmeden kalmasını ve bağımsız bir idareyle kendi geleceğini kendisinin belirlemesi gerektiğini yazmıştır.⁷⁴

Falih Rıfki Atay 31 Mart 1937'de, "İspanya Buhranı" isimli köşe yazısında, İspanya iç savaşını İspanyollara bırakmaktan daha normal bir çözümün olmadığını, bunun aynı zamanda, Batılı devletlerin çıkarlarına uyan en iyi çözüm olduğunu yazmıştır.⁷⁵ Falih Rıfki Atay 28 Ağustos 1938'de Türkiye'nin barış politikasını tekrarlamış ve İspanya iç savaşında Türkiye'nin, tarafsızlık gayreti içinde "barışı" savunduğunu bütün dünyanın bilmekte olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶ Falih Rıfki Atay iç savaşın bittiği 30 Mart 1939'da, milletleri rejim ve ideoloji boğuşmasına sürükleyenlerin, "İspanya faciasından" sonra acı bir ders almaları gerektiğini yazmıştır. Atay, iç savaş boyunca Türkiye'nin dış politikasının, iç savaş sadece bir İspanyol davası olarak görmek ve her türlü müdahaleci politikadan daima kaçınmak, İspanyol milletinin karar vereceği idareyi ve rejimi beklemek olduğunu hatırlatmıştır. Bir Akdeniz devleti olarak Türkiye'nin, bağımsız, geleceğine hâkim olan kuvvetli bir İspanya'nın oluşmasını bütün samimiyetiyle istediğini açıklamıştır.⁷⁷

Türkiye'nin İspanya İç Savaşında Taraflara Karşı Barışçı Politikası ve İnsani Yaklaşımı

Türkiye, dış müdahaleden kaçınılması ve iç savaşın çözümünün İspanyollara bırakılması gerektiğini savunduğu gibi, meselenin barış yoluyla çözülmesi konusu üzerinde de ısrarla durmuştur. Türkiye, bu barışçı politikasının bir sonucu olarak, iç savaşın insani yönü üzerinde durmuş, her iki tarafa da insani yardım yapma ilkesini benimsemiştir. Karşılaştığı çeşitli olaylarda, hem Milliyetçilere hem de Cumhuriyetçilere karşı bu yönde davranış sergilemiştir.

Türkiye Atatürk döneminde, "yurtta barış, dünyada barış" politikasının gereği olarak tüm sorunların barışçı yollarla çözümlenmesini benimsemiştir. Türkiye, İspanya iç savaşına da bu politika çerçevesinde yaklaşmış, sorunun çözümünde barışın belirleyici olmasını istemiştir. İsmet İnönü, 29 Ocak 1937'de Mecliste yaptığı konuşmasında İspanya iç savaşını nedeniyle, barışın değeri üzerinde durmuştur. İnönü, "felaket" olarak nitelediği İspanya iç

73 Yunus Nadi, "Ne Valans, Ne Burgos! İspanya ve Yalnız İspanya", Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 46, Ankara 1-30 Eylül 1937, s. 277.

74 Yunus Nadi, "Avrupa'nın Bir Köşesindeki Barut Fıçısı: İspanya", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1937, s. 1, 3.

75 Falih Rıfki Atay, "İspanya Buhranı", *Ulus*, 31 Mart 1937, s. 1, 4.

76 Falih Rıfki Atay, "Notalarımız", *Ulus*, 28 Ağustos 1937, s. 1.

77 Atay, "Madrid'den Sonra", a.g.m., s. 1, 6.

savaşının sonuçlarının, barışın korunmasının önemini kendilerine gösterdiğini açıklamıştır. İspanya iç savaşındaki silahların yıkıcılığı karşısında, akıllı devlet adamlarının, barışı korumalarının en doğru yol olacağını vurgulamıştır.⁷⁸

Atatürk Eylül 1937’de İsmet İnönü’ye gönderdiği yazısında, Türkiye’nin İspanya iç savaşına yönelik yaklaşımını çok net bir şekilde ifade etmiştir. Atatürk yazısında, Türkiye’nin İspanya iç savaşı konusunda, dünya tarafından bilinen “devlet prensibi” olan, “barıştan” başka bir şey düşünmediğini belirtmiştir. Atatürk, bu prensip gereğince, bütün sorunlara barışla sonlanacak şekilde girişimlerde bulunulması gerektiğini açıklamıştır.⁷⁹ Atatürk’ün İsmet İnönü’ye gönderdiği İspanya iç savaşı hakkındaki bu yazısında, “barışı” Türkiye’nin “devlet prensibi” olarak açıklaması ve dış politikada barışı esas aldığını vurgulaması, Türkiye’nin gerçek dış politikasını bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin, barışçı politikasının bir gereği olarak, İspanya iç savaşı sırasında uyguladığı insani yardım politikasını, Dışişleri Bakanlığının Başbakanlığa gönderdiği, aşağıda açıklanan yazısında görmek mümkündür. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Cenevre Mukavelesini imzalayan devletlere, İspanya iç savaşı nedeniyle felakete uğrayanlara mali yardım yapmaları yönünde çağrıda bulunmuştu. Dışişleri Bakanlığı, konu ile doğrudan ilgili olan Türk Kızılayına bu teklifi iletmış, ancak 14 Haziran 1937’de, mali durumunun uygun olmaması nedeniyle, Kızılayın yardım yapamayacağı cevabını almıştır. Bu cevap sonrasında Dışişleri Bakanlığı, Haziran 1937’de Başbakanlığa gönderdiği yazıda, Uluslararası Kızılhaç Komitesinin bahsettiği, Türkiye’nin de imzalamış olduğu 1929 tarihli Cenevre Mukavelesinin, imzacı devletlere böyle bir yardımda bulunmayı zorunlu kılmadığını hatırlatmıştır. Buna rağmen, Dışişleri Bakanlığı Başbakanlığa, İspanya iç savaşının “başlangıcından itibaren”, Türkiye’nin “İspanya işlerinin insani yönlerinde gösterdiği değişmez ilgisinin göz önünde tutularak, yapılan davete kayıtsız kalınmayıp, az dahi olsa, devletçe (mali) bir yardımda bulunulması” isteğinde bulunmuştur.⁸⁰

İspanya iç savaşı boyunca Türkiye resmi olarak Cumhuriyetçi hükümeti tanımakla birlikte, İspanya iç savaşının başından sonuna kadar, yardıma ihtiyaç duyan her iki tarafa da insani yardımda bulunmuştur. İsmet İnönü’nün 29 Ocak 1937’de Mecliste yaptığı konuşmada, Cumhuriyetçi veya Milliyetçi ayrımı yapmadan, “İspanyol milletinin” yaşadığı felaketten dolayı çok üzgün olduklarını, “İspanyol milletine” kurtuluşu ve mutluluğu içtenlikle

78 TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre:5, Cilt:15, İçtima:2, 29 Ocak 1937, TBMM Matbaası, Ankara 1937, s. 161, 162.

79 BCA, Fon Kodu: 30.10, Kutu No:45, Dosya No:290, Sıra No:52, s. 9-11.

80 Uluslararası Kızılhaç Komitesinin yardım talep eden yazısı, 27 Nisan 1937’de Cenevre’den gönderilmişti. BCA, FK:30.10, K:236, D:593, Sıra No:38, s. 3.

dilediklerini açıklaması⁸¹ Türkiye'nin taraf tutmadan, her iki tarafa da insani yaklaşımda bulunduğu bir örnek oluşturmaktadır.

Türkiye, Madrid'deki Türk elçiliğine sığınan Franco taraftarı Milliyetçi mültecileri 1937'deki kurtuluşundan önce, mültecilerin iâşesi için para yardımında bulunmuştur. Madrid Başkonsolosu Tefik Kamil'in İsmet İnönü'ye gönderdiği teşekkür yazısında, Milliyetçi mültecilere insani yardım konusunda gösterilen çabayı görmek mümkündür. Tefik Kamil 16 Eylül 1936'da İsmet İnönü'ye gönderdiği bu yazısında, mülteciler için gönderilen parayı o gün aldığı belirttiğinden sonra şunları yazmıştır: "Mültecilerin iâşesine devam imkânını, kimseden geri kalmayacak yolda, bana temin etmiş olduğunuzdan derin minnettarlığımı ve teşekkürlerimi arz eder, ellerinizden öperim."⁸²

Türkiye Şubat 1938'de, Türk elçiliğine sığınan Milliyetçi mültecilerin alınıp götürülmesi üzerine, resmi olarak tanıdığı Cumhuriyetçi hükümete karşı tepkisini açıkça göstermişti. Türkiye, iç savaşın Cumhuriyetçi hükümet aleyhine sonuçlanması üzerine, bu kez Cumhuriyetçi mültecilere de aynı şekilde insani yardımda bulunmuştur. Katalonya'nın işgal edildiği, Cumhuriyetçi hükümetin Fransa'ya sığındığı Şubat 1939'da, İspanya iç savaşı nedeniyle Fransa'ya iltica eden Cumhuriyetçilere Kızılay para yardımında bulunmuştur.⁸³ Bu para yardımı, İspanya iç savaşında ihtiyacı olan tarafa Türkiye'nin insani yardım yapma politikasını göstermesi bakımından önemlidir. Sabiha Z. Sertel 18 Şubat 1939'da, "İnsanlığa Türkiye'den Selam" başlıklı köşe yazısında, Kızılayın, İspanya'dan Fransa'ya göç eden Cumhuriyetçilere yaptığı bu yardım üzerinde durmuştur. Sertel, Kızılayın bu yardımının, Türk milletinin insanlığa hürmetle verdiği bir selam olduğunu ve Türkiye'nin bunun gururunu duyabileceğini yazmıştır.⁸⁴

Sonuç

İspanya iç savaşına pek çok devlet taraf olmuş ve karışmışken, Türkiye'nin iç savaşa karışmama politikasını benimsemesi ve dış müdahale olmadan iç savaşın İspanyollar tarafından barış çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini savunması, Türkiye'nin benimsediği "yurtta barış, dünyada barış" ilkesinin, dış politika alanında uygulanmasına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Başlangıçtan itibaren savaşın Cumhuriyetçiler aleyhine geliştiği görülmesine rağmen, Türkiye'nin iç savaş boyunca resmi olarak, seçimle işbaşına gelmiş olan Cumhuriyetçi hükümeti tanımamasını da, Türkiye'nin barış politikasının doğal bir sonucu olarak görmek gereklidir. Benzer şekilde, Türkiye'nin ancak iç savaşın sona erdiği açıklandıktan ve Milliyetçiler dünya tarafından tanındıktan sonra, Milliyetçilerin Ankara'daki elçisini kabul etmesi ve Madrid'e yeni elçi

81 TBMM ZC, a.g.e., s. 162.

82 BCA, FK:30.10, K:129, D:916, S:14.

83 *Ulus*, 17 Şubat 1939, s. 2.

84 Aktaran AT, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı:63, Ankara, 1-28 Şubat 1939, s. 50.

ataması, Türkiye'nin dış politikasındaki barış ilkesinin bir uygulaması olarak algılanmalıdır.

Atatürk'ün İsmet İnönü'ye gönderdiği yazısında, Türkiye'nin İspanya iç savaşında, dünya tarafından bilinen "devlet prensibi" olan "barıştan" başka bir şey düşünmediğini, bu prensip gereğince, soruna barışla sonlanacak şekilde girişimlerde bulunulması gerektiğini açıklaması, Türkiye'nin "yurtta barış, dünyada barış" politikasının dış politikada esas alındığının en somut göstergesidir. Başka hiç kimseyle paylaşılmayan cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki bu yazıda, Türkiye'nin uyguladığı dış politikadaki barış ilkesini açıkça görmek mümkündür.

Türkiye, uyguladığı barış politikasının doğal bir sonucu olarak, İspanya iç savaşının insani yönüyle yakından ilgilenmiştir. Dışişleri Bakanlığının Başbakanlığa gönderdiği resmi yazısında, İspanya iç savaşının başlangıcından itibaren, Türkiye'nin "İspanya işlerinin insani yönlerinde gösterdiği değişmez ilgisinin göz önünde tutularak, ...devletçe bir (mali) yardımda bulunulmasını" istemesi, Türkiye'nin iç savaşta insani yaklaşımını gösteren açık bir belgedir. Dışarıya ve iç kamuoyuna yönelik olmayan bu resmi iç yazışma, Türkiye'nin İspanya iç savaşında benimsemiş olduğu "insani yaklaşımını" ortaya koymaktadır.

Diğer bir resmi yazıda belirtildiği gibi, Madrid'deki Türk elçiliğine sığınan Milliyetçi İspanyol mülteciler konusunun, "siyasi ananelerimize (geleceklerimize) uygun bir şekilde halledilmesi (çözümlemesine)" Başbakanlık tarafından karar verilmesi ve mültecilerin Türkiye'ye getirilmesi de, Türkiye'nin insani yaklaşımını açıklamaktadır. İç savaştan özellikle ekonomi alanında olumsuz yönde etkilenmesine ve mültecilerin Türkiye'ye getirilmesi için bütçede kaynak bulunmamasına rağmen, mülteciler için ödenek tahsis ederek önemli miktarda harcamada bulunması, Türkiye'nin iç savaştan kaynaklanan en büyük insani sorun olan mülteciler konusuna verdiği önemi göstermektedir.

Türk basınında, her iki tarafı da destekleyen yazılar yer almakla birlikte, bunların denge içinde olduğu ve bir tarafa ağırlık verilmediği, Türkiye'nin barış ve insani yaklaşım politikasına paralel bir şekilde, İspanya'nın iç işlerine karışılmaması, sorunun çözümünün İspanyollara bırakılması ve dış müdahalelerin durdurulması konularının savunulduğu görülmektedir. Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan ve Türkiye'nin siyasetini iyi yansıtan gazeteciler olan Yunus Nadi Abaloğlu ve Falih Rıfki Atay'ın yazılarında, iç savaş karşısında özellikle "barış" ve "insani yaklaşım" konularına vurgu yapılması, Türkiye'nin dış politika ilkelerinin basındaki yansımaları olarak algılanmalıdır.

Türkiye, iç savaş boyunca resmi olarak Cumhuriyetçileri tanımakla birlikte, insani yaklaşımını sergilerken taraflar arasında bir ayırım yapmamıştır. Madrid elçiliğine sığınan Milliyetçi mültecileri 1937 yılında kurtarması, 1938 yılında Madrid elçiliğine sığınan Milliyetçi mültecilere müdahaleyi

Gaz

Akademik
Bakış

133

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

Cumhuriyetçi hükümet nezdinde yaptığı girişimlerle protesto etmesi, 1939 yılında ise iç savaşı kaybeden ve Fransa'ya sığınan Cumhuriyetçi mültecilere bu kez yardımda bulunması, dış politikada resmi olarak kimi tanıdığından bağımsız olarak, ayırım yapmadan, güçsüz olana, ihtiyacı olana, Türkiye'nin insani yardımda bulunduğu güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Kaynaklar

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA):

BCA, Fon Kodu: 30.10, Kutu No:45, Dosya No:290, Sıra No:52. s. 9, 10, 11.

BCA, Fon Kodu:30.10, Kutu No:129, Dosya No:916, Sıra No:14.

BCA, Fon Kodu:30.10, Kutu No:236, Dosya No:593, Sıra No:38 (s. 3), 40.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:68, Dosya No:73, Sıra No:2.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:68, Dosya No:77, Sıra No:16.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:72, Dosya No:14, Sıra No:10.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:74, Dosya No:34, Sıra No:17.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:75, Dosya No:41, Sıra No:12.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:75, Dosya No:49, Sıra No:5.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:79, Dosya No:86, Sıra No:20, s. 5-17, 20.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:83, Dosya No:34, Sıra No:19, s. 7, 10-19.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:88, Dosya No:76, Sıra No:11.

BCA, Fon Kodu:30.18, Kutu No:131, Dosya No:939, Sıra No:5.

Yayımlanmış Arşiv Belgeleri:

British Documents of Foreign Affairs Part: II, Series:B, Volume:34 Turkey, January 1936-December 1937, Ed. Bülent Gökay, PreQest LLC, Bethesda, US, 2012.

British Documents of Foreign Affairs Part:II, Series:B, Volume:35 Turkey, January 1938-December 1939, Ed. Bülent Gökay, PreQest LLC, Bethesda, US, 2012.

Resmi Yayınlar:

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, Cilt:15, İçtima:2, 29 Ocak 1937, TBMM Matbaası, Ankara, 1937.

Dergi ve Gazeteler:

Ayın Tarihi (1937) Sayı:39, s. 198, 199, 204; Sayı: 41, s. 336; Sayı:46, s. 277; Sayı:49, s. 205, 206.

Ayın Tarihi (1938) Sayı:50, s. 178, 179; Sayı:52, s. 63; Sayı:55, s. 300; Sayı:56, s. 230, 231.

Ayın Tarihi (1939) Sayı:62, s. 291; Sayı:63, s. 50.

Cumhuriyet (1937) 21 Şubat, s. 1; 21 Nisan, s. 1; 29 Mayıs, s. 4; 23 Eylül, s. 1, 3.

Cumhuriyet (1938) 8 Şubat, s. 1; 17 Şubat, s. 1; 28 Şubat, s. 1, 7; 24 Mart, s. 3; 31 Mart s. 1, 5.

Ulus (1937) 31 Mart, s. 1, 4; 22 Nisan, s. 1; 28 Ağustos, s. 1.

Ulus (1938) 15 Nisan, s. 3; 5 Ağustos, s. 1.

Ulus (1939) 25 Ocak, s. 5; 17 Şubat, s. 2; 23 Şubat, s. 3; 30 Mart, s. 1, 6; 10 Nisan, s. 3.

Atatürk Dönemi Dış Politikasında Barış İlkesinin
Uygulanmasına Bir Örnek: İspanya İç Savaşı

Kitaplar

- ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç Matbaası, Ankara 1964.
- BOLLOTEN, Burnett, *The Spanish Civil War Revolution and Counterrevolution*, The University of North Carolina Press, North Carolina 1991.
- CASANOVA, Julian, *The Spanish Republic and Civil War* (Translated by Martin Douch), Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- COX, Geoffrey, *Defence of Madrid*, Otago University Press, Wellington, New Zealand 2006.
- DURGAN, Andy, *The Spanish Civil War*, Palgrave Macmillan, New York 2007.
- OTHEN, Christopher, *Franco's International Brigades*, C.Hurst Co. Ltd., London 2013.
- PAYNE, Stanley G., *The Spanish Civil War*, Cambridge University Press, New York 2012.
- STRADLİNG, Robert, *Your Children Will Be Next*, University of Wales Press, Cardiff 2008.
- VİNCENT, Mary, *Spain 1933-2002*, Oxford University Press, Oxford, New York 2007.

Makaleler

- ATAY, Falih Rıfıkı, "Madrid'den Sonra", *Ulus*, 30 Mart 1939, s. 1, 6.
- _____, "Notalarımız", *Ulus*, 28 Ağustos 1937, s. 1.
- _____, "İspanya Buhranı", *Ulus*, 31 Mart 1937, s. 1, 4.
- BAYÜLKEN, Ü. Haluk, "Atatürk İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 30, 31.
- BİRLİK, Gültekin K., "Celal Bayar'ın Başbakanlığı İsmet İnönü'den Devralması ve Bunun Siyasi Müsteşarlık Üzerine Etkisi", *Atatürk Yolu Dergisi*, 12/46, 2010 Güz, s. 255-293.
- _____, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Akdeniz'de Yaşanan Deniz Haydutluğu Olayları ve Türkiye'ye Etkileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 73 (1), Ocak-Mart 2018, s. 77-104.
- _____, "İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 24, 2016 Güz, s. 122-155.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, "Barcelona'nın Sukutundan Sonra", *Aydın Tarihi*, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 62, Ankara 1-31 Ocak 1939, s. 291.
- ESMER, A. Şükrü, "Franco'nun Son Sözü", *Ulus*, 23 Şubat 1939, s. 3.
- _____, "İspanya Cephesini Tayin Etti", *Ulus*, 10 Nisan 1939, s. 3.
- GÖNLÜBOL Mehmet-Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 22, 23.
- NADİ, Nadir, "İspanya'daki Harp", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1938, s. 1, 5.
- NADİ, Yunus, "Avrupa'nın Bir Köşesindeki Barut Fıçısı: İspanya", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1937, s. 1, 3.
- _____, "Ne Valans, Ne Burgos! İspanya ve Yalnız İspanya", *Aydın Tarihi*, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 46, Ankara 1-30 Eylül 1937, s. 277.
- _____, "Dâhili İspanya Harbi Nasıl Bitebilir", *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1937, s. 1.
- TOKER, Metin, "Atatürk ve Barış", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 51.

gazi

Akademik
Bakış
135
Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

Tez

BİRLİK, Gültekin K., *Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Kadar Celal Bayar (1919-1950)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Extended Abstract

The importance of peace became even more foregrounded for the Turkish community who had to fight unceasingly from the Tripolitanian War of 1911 to the National Liberation War which ended in 1922. This was necessary also for the reforms starting with the declaration of the Republic to be internalised. Atatürk, who determined the policies of the era, took peace as the principle element in solving the problems and declared this as "Peace at Home, Peace in the World". He also defined peace as "the principle of the state Turkey".

The Spanish Civil War, which took place between 1936 and 1939, affected Turkey in different areas seriously. The fact that Turkey adopted the same policy as England and France during the Spanish Civil War consolidated its position in the anti-revisionist block, in the foreign affairs. In the domestic affairs too, it played an important role in the resignation of İsmet İnönü and Celal Bayar from the prime minister's office. The Spanish Civil War also caused the sinking of a Spanish ship in Turkish territorial waters, the exposition of the Turkish ambassador to maltreatment after entering the Turkish Embassy in Madrid by force, and the transportation elsewhere of the refugees seeking asylum in Turkey. In this paper, how the principle of peace was implemented in Turkish foreign affairs was treated in the particular context of the Spanish Civil War which affected Turkey so much.

Although many European countries took sides during the Spanish Civil War, Turkey adopted the policy of "non-intervention". In this context, Turkey forbid selling weapons to the parties in the Civil War and the Turkish civilians to join the war. Although Turkey was negatively affected by the Civil War particularly in terms of domestic and foreign politics, she demanded that the Civil War should be settled down through peaceful ways in accordance with her policy of "peace at home peace in the world". Although the Civil War progressed against the Republicans, Turkey officially recognised the elected government of The Republicans during the Civil War. Only after the Civil War ended and it was recognised internationally, Turkey recognised the Nationalist government and sent diplomatic representative, which was a mutual act.

As part of this policy, Turkey was closely concerned with the humanitarian side of the Civil War. In case of the most serious issue of the Civil War, that is the refugees, she decided to solve the problem of the Spanish Nationalist refugees in Madrid that took refuge in Turkey in line with her political tradition and took steps in the direction of bringing them to Turkey in 1937. In 1938, when the Republican Government interfered with the Spanish Nationalist Refugees that took refuge in Turkey, she showed numerous reactions.

Although Turkey officially recognised the elected Republican Government, during the Civil War, when needed, she offered humanitarian help to both the Nationalist and the Republican sides. Although the Turkish media supported both sides, in line with Turkish foreign policy, it defended the idea that the Spanish domestic affairs should not be interfered with, the process of solution should be left to the Spanish people themselves and the problem should be solved peacefully.